

Ελευθερία Παπαδάκη-Λάππα

Διδάκτωρ Οικονομικής Ιστορίας

Το Λαύριο σαν πόλος εγκατάστασης ανθρώπινου δυναμικού κυρίως μεταναστών και προσφύγων διαχρονικά*

*«Τι θέλουν στον τόπο μας οι ξένοι! Εμείς κανέναν δεν μισούμε. Αφήστε
μας ν' αγαπάμε τον κόσμο, να σας αγαπάμε.
Εμείς άλλον εχθρό δεν έχουμε παρά μονάχα εκείνον
που δεν σέβεται τον άνθρωπο...»*

Γιάννης Ρίτσος

Εισαγωγή

ΕΚΕΙΝΟ ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΑΜΕ να θεωρήσουμε σαν κυρίαρχο στοιχείο προσέλκυσης ανθρώπινου δυναμικού είναι η ίδρυση και εγκατάσταση επιχειρήσεων. Το συγκεκριμένο στοιχείο αποτέλεσε ιδρυτική και δομική ανάταση της περιοχής αφού οι επιχειρήσεις προκειμένου να στηριχθούν σε μόνιμο προσωπικό υιοθέτησαν στόχους διευκόλυνσης όπως περιγράφεται σε διάφορα συγγράμματα με διευκολύνσεις που αφορούσαν κτίρια είτε κατοικίας, είτε εμπορικά ή άλλες διευκολύνσεις π.χ. ξενοδοχεία («Αγγλία», «Γαλλία», «Μέγα ξενοδοχείο», «Ευρώπη» κ.λπ.) αλλά και μικρές επιχειρήσεις όπως παντοπωλεία, ιχθυοπωλεία και άλλες αναγκαίες δραστηριότητες.

Οι επιχειρήσεις που εγκαταστάθηκαν στο Λαύριο επεδίωκαν να έχουν διασυνδέσεις με μία ή περισσότερες επιχειρήσεις κυρίως του ίδιου τομέα όπως του μεταλλευτικού αρχικά στην προκειμένη περίπτωση με αποτέλεσμα με την πολιτική τους να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους και να απασχολούν περισσότερο κόσμο αλλά και να ωφελούνται περισσότερο σε όλες τις επιδιώξεις τους, π.χ. μακρόπνοη πολιτική και διασύνδεση με άλλες Ευρωπαϊκές πόλεις και δραστηριότητες.

Άρα το Λαύριο σχεδιάστηκε και για να εξυπηρετεί τους εργαζόμενους μετανάστες και πρόσφυγες αλλά και τελικά να προσελκύει κάθε είδος μεταλλευτικής δραστηριότητας αφού υπήρχε προϊστορία και ανάλυση εργοδοτικών στόχων (κέρδος, ευημερία, πολλαπλασιαστικά δεδομένα κ.λπ.).

* [Σ-12: 07-10-2018 12:20 / Ε-23]

Η καλλιέργεια ενός ονείρου από τους εργαζόμενους που έφθαναν στην περιοχή ήταν η ευημερία και η ενδυνάμωση των επιχειρήσεων αφού πίστευαν ότι θα είναι και δική τους ευημερία ανεξάρτητα από τη μετέπειτα συνένωση κάποιων επιχειρήσεων ή την πτώχευση κάποιων άλλων.

Φρόντιζαν μάλιστα προκειμένου να απασχολούν μόνιμα εργαζόμενους που προέρχονταν είτε από το εξωτερικό είτε από το εσωτερικό και να αναπτύξουν την πόλη αλλά και να εντάξουν όσο γίνεται πιο ομαλά τους εργαζόμενους στην περιοχή.

Τελικά δηλαδή το Λαύριο με την προσέλκυση ανθρώπινου δυναμικού συνέβαλλε στη μετατροπή μιας γεωργικής χώρας όπως είναι η Ελλάδα σε χώρα βιομηχανική αφού εκπαιδευόντας και αξιοποιώντας τους εργαζόμενους που προσέρχονταν στην περιοχή αξιοποιούνταν και τα κεφάλαια και το εργατικό δυναμικό αλλά και οι νέες τεχνολογίες που απαιτούνταν για να λειτουργήσουν οι επιχειρήσεις.

Οι εργαζόμενοι δηλαδή μέσα σε ένα οργανωμένο φορέα όπως είναι οι επιχειρήσεις προώθησαν ή απέτρεψαν την εν γένει ανάπτυξη;

Εκτιμώ ότι από μόνιμοι τους οι εργαζόμενοι που προέρχονταν είτε από το εξωτερικό είτε από το εσωτερικό χωρίς τη στήριξη του κρατικού φορέα δεν θα μπορούσαν να προωθήσουν τη συγκεκριμένη διαδικασία αφού ο θεσμικός παράγοντας ήταν και η στήριξη τους.

Ως εκ τούτου η στήριξη των εργαζομένων από το κράτος θεωρείτο φορέας υπεράσπισης αφού μετέβαιναν σε μια περιοχή που προστατευόταν από τον κυρίαρχο φορέα το κράτος αλλά και με ανεπτυγμένο το αίσθημα της αλληλεγγύης.

Η συγκρότηση των εργαζομένων που αποτελούσαν πλέον και την πόλη οδήγησε στην παγίωση και ταξικών χαρακτηριστικών.

Συγκεκριμένα οι εργαζόμενοι που εγκαθίσταντο στην πόλη συνειδητοποιούσαν ότι είχαν να αντιμετωπίσουν άνισες αμοιβές αφού η ιεραρχία των επιχειρήσεων ήταν αυστηρή και όσοι έφθαναν στην πόλη κατανοούσαν ότι δεν ήταν σχετικοί με το αντικείμενο εργασίας που τους ανέθεταν άρα θα υπήρχαν αργά ή γρήγορα ρήξεις με την εργοδοσία. Αιτία των ρήξεων πιθανόν να ήταν και οι ασθένειες αλλά και οι κακές συνθήκες εργασίας αφού οι πληροφορίες που είχαν ήταν ότι υπάρχει σταθερή και μόνιμη εργασία αλλά η συγκατοίκηση με άλλους και οι μικροί χώροι δημιουργούσαν συνθήκες ασθενειών και όχι μόνον.

Τελικά η Λαυρεωτική σαν χώρος εγκατάστασης μεταναστών και προσφύγων αποτελούσε χώρο προσέλκυσης ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού (χαμηλότερο κόστος) αφού οι επιχειρήσεις στηρίζονταν στην πολιτική της έντασης εργασίας και δεν ενδιαφέρονταν για την πολιτική της έντασης των γνώσεων που θα ήταν απαραίτητη για την ανάπτυξη εργαζομένων και επιχειρήσεων.

Βασικός στόχος του όλου εγχειρήματος της προσέλκυσης ανθρώπινου δυναμικού ήταν η ενίσχυση του κυρίαρχου στοιχείου σε σχέση με τον κυριαρχούμενο που ήταν οι εργαζόμενοι.

Το στοιχείο της υπεροχής των επιχειρήσεων εμφανίζεται και μέσα από την απασχόληση παιδιών και γυναικών, μικρότερη αμοιβή.

Οι εργαζόμενοι μέσα από την παραμονή τους στην περιοχή της Λαυρεωτικής διαπίστωναν σταδιακά ότι οι επιχειρήσεις ήταν μέσα από τις διασυνδέσεις τους κυριάρχες και ως προς το κράτος αλλά και ως προς άλλους φορείς και ενδοεπιχειρησιακούς και εξωεπιχειρησιακούς.

Άρα η κυρίαρχη ομάδα ήταν οι ιδιοκτήτες των συντελεστών της παραγωγής που ενεργούσαν σε βάρος των κυριαρχούμενων. Η συνέπεια αυτής της τακτικής οδήγησε σταδιακά στην παγίωση ταξικών χαρακτηριστικών που δεν είχαν ταξική συνείδηση πριν λόγω της παραμονής τους έξω από οργανωμένους εργασιακούς χώρους.

Τελικά οι προσερχόμενοι στον χώρο της Λαυρεωτικής έπρεπε να καταφύγουν σε ρήξεις προκειμένου να διορθώσουν και τις κακές συνθήκες εργασίας και τις ασθένειες που ήταν και απόρροια όλων των συνθηκών αλλά και των αμοιβών.

Βασικό ζήτημα όμως ήταν για τις επιχειρήσεις και η συγκράτηση αλλά και η επιπλέον προσέλκυση ανειδίκευτου εργασιακού δυναμικού αφού εκεί θα στηριζόταν η επιπλέον στήριξη των επιχειρήσεων αφού κάποιοι βλέποντας αυτή την κατάσταση αποχωρούσαν από την περιοχή.

Προκειμένου όμως οι επιχειρήσεις να προσελκύσουν σταθερό και μόνιμο εργασιακό δυναμικό υιοθέτησαν και άλλα μέτρα που θα γίνονταν μελλοντικά και πόλος έλξης και άλλων εργαζομένων όπως κατασκευή κατοικιών ή ενοικίαση κάποιων αργότερα, ιατρική περίθαλψη, παροχή πετρελαίου και καυσίμων κυρίως στα αναδυόμενα στελέχη των επιχειρήσεων αφού αυτά διέρρεαν και διαδίδονταν έντεχνα εντός του κόλπου των επιχειρήσεων αλλά και εκτός αυτών.

Στοιχείο προσέλκυσης αποτελούσε επιπλέον και η δημιουργία ταμείου αλληλοβοηθείας για τους εργαζόμενους, τις χήρες και τα ορφανά σε αναλογία εννέα προς έντεκα (εργαζόμενοι-επιχείρηση), καθώς και για τους εργαζόμενους που οι οικογένειές τους ζούσαν μακριά όπως πλοίο για κοντινές διαδρομές κ.λπ. Επιπλέον η συντήρηση των εκκλησιών (καθολικών και ορθοδόξων), η ίδρυση νοσοκομείου, η επίσκεψη γιατρού στα σπίτια και η δημιουργία ομαδικών λουτήρων ήταν μερικά από τα στοιχεία προσέλκυσης εργαζομένων στην περιοχή.

Τα εργαστήρια της Λαυρεωτικής κατά πλειοψηφία θεωρούντο σαν τόποι προσέλκυσης ατόμων. Βέβαια οι κατοικίες των στελεχών κυρίως έδιναν την εντύπωση ότι οι επιχειρήσεις της Λαυρεωτικής ήταν από τις καλλίτερα οργανωμένες.

Επιπλέον επαληθευόταν ότι κυρίως οι μεταλλευτικές και κατόπιν οι μεταγενέστερες εταιρείες αποτελούσαν τρόπον τινά ένα τεχνικό σχολείο αφού πλήθη μηχανικών και τεχνικών αναδεικνύονταιάζοντας σαν κυρίαρχο στόχο τη γενικότερη ευημερία της περιοχής και κάθε άλλης περιοχής γύρω από τη Λαυρεωτική αφού συμβάλλει στην εκπαίδευση των ατόμων και έχει γενικότερες διασυνδέσεις με τους τομείς που

ασκούνται στη Λαυρεωτική και κυρίως απώτερος στόχος ήταν η αντικατάσταση των ξένων τεχνιών από εντόπιους. Η επικοινωνία επίσης των περιοχών με το τεράστιο εργαστήριο που λέγεται Λαυρεωτική αποτελεί ουσιαστικό παράγοντα επικοινωνίας και μεταβίβασης απόψεων.

Παρά όμως τα όποια αρχικά θετικά στοιχεία για την προσέλκυση εργαζομένων οι εκθέσεις που αποτυπώνουν την πραγματική κατάσταση ανατρέπουν την ήδη υπάρχουσα ευνοϊκή εικόνα για την περιοχή. Εκθέσεις όπως του γραμματέα στο τμήμα μεταλλείων Παπαβασιλείου (ημερολόγιο Βρεπού/9-1-1893) κ.λπ. «*μεταβάς μετά του μεταλλευτικού συμβούλου Ούφνερ συνεπεία δυστυχημάτων συμβάντων των εν αυτοίς ενασχολουμένοις εργάταις, προς εξέτασιν αν τα εν λόγω έργα συντελούνται κατά τους κανόνας της μεταλλευτικής τέχνης*» κ.λπ.

Μετά την ανατροπή της θετικής εικόνας της Λαυρεωτικής ως απέραντο εργοτάξιο και ως εξελικτικό σχολείο οι επιχειρήσεις αλλά και τα έργα βρίσκονται σε κάμψη. Η ελάτπωση των μεταλλείων, η πώση των τιμών του μολύβδου αλλά και αργότερα οι διάφορες πολεμικές συγκρούσεις, Βαλκανικές, Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος, Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος, μετατροπή του βιομηχανικού συστήματος σε καθαρά χρηματοοικονομικό με ό,τι συνέπειες είχε αυτό για την περιοχή, αποβιομηχάνιση κ.λπ. αποτέλεσε αποτρεπτικό παράγοντα παραμονής εργαζομένων στην περιοχή.

Οι απολύσεις, η οικογενειακή και συλλογική στρατηγική είναι το επόμενο βήμα για τους κατοίκους που παρέμεναν αρκετά χρόνια στην περιοχή. Η λύση ήταν η μετακίνηση σε άλλη περιοχή και η αλλαγή επαγγέλματος. Άρα η περιοχή δεν αποτελούσε πλέον τόπο προσέλκυσης αφού η περιοχή εντάσσεται σε κρίση αποτυπώνοντας με λόγια ότι δεν είχε ειπωθεί μέχρι τότε «*δηλαδή οι δε εργάται του Λαυρίου μη ευρίσκοντες απασχόλησιν σκέπτονται πώς να αποδημήσωσι μακράν της πατρίδος των συμπαρασυρόμενοι υπό του πνεύματος της μετανάστευσης*» όπως αναφέρει ο Ανδρέας Κορδέλλας (*Μεταλλευτικός πλούτος* σελ. 7 και Αρχείο Βοβολίνη /Αναστασόπουλος, *Ιστορία της Ελληνικής βιομηχανίας*, σελ. 782-783).

Τελικά αντί να διατηρείται η περιοχή σαν τόπος προσέλκυσης εργαζομένων αρχίζει να παρουσιάζει μια γενικότερη δυσaréσκεια των εργαζομένων αποτρέποντας την περαιτέρω προσέλκυση αλλά και εκφράζοντας αυτή τους τη δυσaréσκεια μέσα από κρατικές παρεμβάσεις που τις θεώρησαν αναγκαίες προκειμένου να διορθώσουν την περαιτέρω κακή τους κατάσταση και τις ελάχιστες παροχές εκ μέρους των επιχειρήσεων (350 κούτες σπίρτα μοιράσθηκαν σε 3500 εργαζόμενους). Το ελάχιστο κόστος απασχολεί πλέον τους ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής οπότε η παύση των εργασιών της Ελληνικής εταιρείας και η μείωση των εργασιών αρχικά της Γαλλικής εταιρείας δημιουργεί άλλη εικόνα αφού η κρίση και το αδιέξοδο πέφτει στις πλάτες των εργαζομένων αφηγούμενοι ότι τώρα τα μεταλλεία σώθηκαν και η εταιρεία διώχνει τους εργάτες. Πόσοι που εδούλευαν εδώ δεν είναι τώρα εις την Αμερικνήν! Πόσοι δεν εσκοτώθηκαν και πόσοι δεν ψωμοζούνε!!

Τα δεδομένα για την οικονομία της πόλης ανατρέπονται αφού πλέον η προσφορά είναι μεγαλύτερη από τη ζήτηση εργασίας με αποτέλεσμα σε κάθε τέτοιο γεγονός η πόλη από τόπο προσέλκυσης να γίνεται τόπος διαφυγής εργαζομένων σε άλλες περιοχές. Για να ξεπεράσουν την κρίση οι επιχειρήσεις προσπαθούν να προσλάβουν ολόκληρες οικογένειες προκειμένου να διορθώσουν έστω και προσωρινά τα κακώς έχοντα φυσικά όμως με ημερομίσθια κατώτερα των Ευρωπαϊκών (Γαλλία, Ιταλία, Αυστρία, Ελβετία, Ισπανία, Γερμανία, Βέλγιο, Ολλανδία).

Όμως και η γενικότερη οικονομική κατάσταση στην υπόλοιπη Ελλάδα δεν εμφανίζεται αρκετά ικανοποιητική οπότε οι εργαζόμενοι καταφεύγουν σε περιοχές όπου υπάρχει στοιχειώδης απασχόληση. Όπως αναφέρεται σε διάφορες πηγές τα περισσότερα βιομηχανικά καταστήματα δεν βρίσκονται σε καλή κατάσταση ούτε ικανοποιούσαν τις στοιχειώδεις ανάγκες και συνθήκες υγιεινής και ανθρωπισμού. Οπότε κατέφευγαν στο Λαύριο για αναζήτηση σίγουρης εργασίας. Παρά τα όποια νομοθετικά μέτρα που είχαν ληφθεί για όλες τις επιχειρήσεις, οι επιχειρήσεις της Λαυρεωτικής φθίνουν αφού τα προϊόντα δεν είναι πλέον ανταγωνιστικά προς το εξωτερικό. Οι επιχειρήσεις της Λαυρεωτικής φθίνουν άρα μετανάστες και πρόσφυγες δεν προσέρχονται πλέον στη Λαυρεωτική (1899-1917) αφού ο εκσυγχρονισμός τους είναι αδύνατος λόγω του ότι το νόμισμα είναι υποτιμημένο και οι επιχειρήσεις εξάγουν το σύνολο της παραγωγής τους στο εξωτερικό και πληρώνονται σε χρυσό.

Συνεπώς η αύξηση των κερδών τους είναι ορατή όμως οι συνθήκες παραγωγής δεν είναι ανταγωνιστικές και συνεπώς η προσέλκυση πληθυσμού δεν ωφελούσε αφού η μεταλλευτική βιομηχανία έφθινε και η περιοχή χρειαζόταν μόνον υλικά που αφορούσαν τους πρόσφυγες που έφθασαν το 1922 στην περιοχή της Λαυρεωτικής.

Έτσι η εξέλιξη των εργαζομένων στην περιοχή της Λαυρεωτικής παρουσιάζει μείωση την περίοδο 1899-1917.

ΕΤΟΣ	αριθμ. εργαζομένων	Μείωση
1899	5012	-----
1917	1500	3512 άτομα λιγότερα

Και βέβαια όσον αφορά τις μεταλλευτικές επιχειρήσεις δεν είναι πλέον χώροι προσέλκυσης μεταναστών και προσφύγων οι οποίοι παρουσιάζουν μείωση την περίοδο 1910-1917.

ΕΤΟΣ	αριθμ. εργαζομένων	Μείωση
1910	3201	-----
1916	2206	995
1917	1500	706 (πόλεμος-διαφοροποίηση)

Αν αναφερθεί κάποιος στη μεταβολή των εργαζομένων σε μεταλλευτικές επιχειρήσεις του Λαυρίου κατανοεί ότι η πρόβλεψη του Κορδέλλα ότι κάποια στιγμή το Λαύριο θα περάσει μεγάλη κρίση, αποδεικνύεται και μέσα από αριθμούς την περίοδο 1899-1903, οπότε το Λαύριο σταματά πλέον να είναι τόπος προσέλκυσης και εγκατάστασης μεταναστών.

Έτος	Αριθμός εργαζομένων Ελληνική εταιρεία	Αριθμός εργαζομένων Γαλλική εταιρεία	Σύνολο εργαζομένων
1899	2599	5102	7661
1903	1196	3700	4896
Σύνολο απολύσεων		2765 άτομα	

Συμπεραίνουμε βέβαια από τα παραπάνω νούμερα ότι υπάρχει το αδιέξοδο της λειτουργίας των επιχειρήσεων αφού η ελληνική εταιρεία σταματά τη λειτουργία της η δε γαλλική εταιρεία μειώνει τις εργασίες της άρα η επίκληση της βοήθειας της πατρίδας για να μην μείνει το Λαύριο έρημο αποτέλεσε τη μοναδική διέξοδο πλέον που δεν είναι η προσέλκυση μεταναστών αλλά η φυγή τους προς το εξωτερικό κυρίως.

Με τον ερχομό των προσφύγων στη Λαυρεωτική το 1922 η προσφορά της εργασίας είναι μεγαλύτερη από τη ζήτηση οπότε η μεν εσωτερική κατανάλωση αυξάνεται σε είδη πρώτης ανάγκης όμως σε επιχειρήσεις όπως της Λαυρεωτικής που ασχολούνται με τα μεταλλεύματα η κατάσταση παραμένει η ίδια αφού ο εργάτης δεν μπορεί να επιβιώσει αξιοπρεπώς με το δεδομένο ότι έπρεπε να έχει ημερομίσθιο 60 δρχ. και αντί αυτού το ημερομίσθιό του ήταν το 1923, 24 δρχ. το 1924, 28 δρχ.

Δυστυχώς και για αυτούς που προσήλθαν ως πρόσφυγες στην περιοχή υπάρχει ένδεια αφού μέχρι το 1924 όπου αρχίζουν να διαφαίνονται κάποιες αυξήσεις στα ημερομίσθια το κόστος ζωής είναι υψηλό αφού μια τετραμελής οικογένεια για παράδειγμα χρειαζόταν περίπου το 1914, 1675 δρχ. για να μπορέσει να ζήσει αξιοπρεπώς, δηλαδή 60-80 δρχ. την ημέρα, πράγμα αδύνατο για τα δεδομένα της περιόδου αυτής.

Το 1923 και 1924 παρατηρούμε κάποια αύξηση των ημερομισθίων και στην περιοχή, όμως τα επόμενα έτη (1925-1926) έχομε υποτίμηση της δραχμής και αύξηση του κόστους ζωής οπότε η κατάσταση επανέρχεται στα ίδια επίπεδα.

Ιδιαίτερα σε μεταλλευτικές περιοχές όπως η Λαυρεωτική όπου δεν υπάρχουν εναλλακτικές δραστηριότητες ελάφρυνσης των οικογενειακών βαρών τα ημερομίσθια θεωρούνται ευάλωτα. Φυσικά σε τέτοιες περιπτώσεις ο ρυθμός αύξησης των ειδών διατροφής είναι ταχύτερος από τις αυξήσεις των ημερομισθίων

οπότε εμφανίζεται κάποια ένδεια. Αυτή η ένδεια όπως αναφέρεται από μαρτυρίες ηλικιωμένων κατοίκων έχει να κάνει με την περικοπή κάποιων τροφών αλλά και «με την ενδυμασία του εργάτου της περιοχής», όπως αναφέρεται σε κάποιο έντυπο της εποχής, «φέροντος εσωτερικώς μεν την εγχώριον μαλλίνην φανέλλαν, εξωτερικώς δε ενδυμασίαν εκ βαμβακερού υφάσματος εγχωρίου κατασκευής, σπανίως εκ μαλλίνου».

Παρατηρούμε όμως ότι η ένδεια των προσερχομένων στην πόλη της Λαυρεωτικής έχει να κάνει με ένα ιδιαίτερο πλαίσιο αμοιβών αφού σε άλλες περιοχές οι προσερχόμενοι έχουν άλλες αμοιβές, όπως Σίφνος, επίσης μεταλλευτική περιοχή.

Δηλαδή Σίφνος Έλληνες 3,3-5,5 και Ιταλοί 4,4-5,5 δρχ. την ημέρα
Λαύριο Έλληνες 4,75 δρχ. την ημέρα [1884].

Η ένδεια σχετίζεται με ένα επαχθές πλαίσιο ζωής, κατοικίας αφού ακόμη και στις κατοικίες πλήρωναν ενοίκιο. Κατόπιν τούτων οι προσερχόμενοι αντιμετώπιζον υψηλά ποσοστά θνησιμότητας, κακές αλλά υποχρεωτικές συνθήκες δουλειάς, περιθάλψης, κατοικίας αλλά κυρίως φυματίωση που είναι και η κύρια ασθένεια της εποχής και της περιοχής με συνέπεια να αναζητούν άλλες περιοχές διαφυγής.

Όμως και η γενικότερη βιομηχανική κατάσταση στην Ελλάδα δεν εμφανίζεται ιδιαίτερα ικανοποιητική αφού τα περισσότερα βιομηχανικά καταστήματα δεν βρίσκονται σε καλή κατάσταση λόγω έλλειψης κυρίως συνθηκών υγιεινής και στοιχειωδών συνθηκών ανθρωπισμού.

Παρά τα όποια νομοθετικά μέτρα (οκτώωρο, προστατευτικές διατάξεις για γυναίκες και παιδιά κ.λπ.) οι επιχειρήσεις λειτουργούν υπό ανθυγιεινές συνθήκες. Αυτό καταδεικνύει ότι ένας στους τρεις θανάτους κυρίως στις μεταλλευτικές επιχειρήσεις ωφείλετο σε φυματίωση και από άλλες συνθήκες κυρίως από πνευμονία οπότε και το περιβάλλον αποτρέπει την έλευση εργαζομένων αφού κάποιες φορές και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι αρνούνται πλέον να προστατευθούν και να συνειδητοποιήσουν τους κανόνες ασφαλείας.

Κυκλοφορούσε όμως και έξω από το εργασιακό περιβάλλον ότι και η επίβλεψη των εργαζομένων θεωρείτο ανεπαρκής αφού οι κανόνες ασφαλείας απαιτούσαν κόστος από τις επιχειρήσεις τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. Δηλαδή για παράδειγμα η ψυχαγωγία των εργαζομένων θεωρείτο ελλιπής οπότε κατοικία και διαβίωση επιβάρυναν την ήδη υπάρχουσα κατάσταση.

Το πατερναλιστικό μοντέλο που στόχευε στη συναινετική ενσωμάτωσή τους δεν ήταν αποδεκτό από όλους οπότε κάποιοι αρνούνται την εξυπηρέτηση του εργοδότη και την ανταπόδοση των εξυπηρετήσεων που αυτός προσφέρει και τελικά την αποχώρησή τους αρνούμενοι τη συμβίωσή τους με όρους αμοιβαίων υποχρεώσεων και δικαιωμάτων προς τους εργοδότες όπως και τις αμοιβαίες ευθύνες.

Συνεπώς το αφεντικό ευεργέτης όπως είχε καλλιεργηθεί μέσα από δέσμευση και ευγνωμοσύνη αλλά και το πατερναλιστικό περιβάλλον οδήγησε τους εργαζόμενους σε τυπικές και άτυπες τακτικές αφού κάποιοι αρνούσαν να οδηγηθούν να αποσπάσουν κάποιες παροχές ώστε να τις διατηρήσουν αλλά και να τις διευρύνουν.

Όσοι παρέμειναν στην εργασία και στην πόλη καταλαβαίνουν ότι υποτυπώδης προστασία σε περίπτωση ανάγκης δεν υπάρχει αφού τελικά υποτάσσεται ολόκληρη η πόλη άρα η υποταγή στη δύναμη του εργοδότη απωθεί την έλευση επιπλέον εργαζομένων.

Η συνεχής διαπάλη εργαζομένων και εταιρειών εμφανίζεται πιο εντατική με το πέρασμα του χρόνου αφού η αποβιομηχάνιση δημιουργεί νεόπρωτους και οδηγεί σε νέα γενιά βιομηχανιών και στροφή προς την κλωστοϋφαντουργία.

Η στροφή της πόλης προς την κλωστοϋφαντουργία δημιούργησε καινούργια εισαγωγή πληθυσμών προς την πόλη. Η προσέλκυση γινόταν με συγκεκριμένο τρόπο. Πριν από την έλευσή τους οι βιομηχανίες, ειδικά οι μεγάλες μονάδες, είχαν κατασκευάσει κατοικίες, πολυκατοικίες με πολύ μικρά διαμερίσματα για τη στέγαση των προσερχομένων. Η περιήγηση αντιπροσώπων στην επαρχία με την υπόσχεση σταθερού εισοδήματος αλλά και σταθερή εργασία όπως και άλλες παροχές ήταν η αναγκαία και ικανή συνθήκη για τη μετακίνηση πληθυσμών αφού η γεωργία δεν εξασφάλιζε πάντα σταθερό εισόδημα.

Φυσικά οι εταιρείες με τους αντιπροσώπους τους συμφωνούσαν σε τακτική συνεδρίαση μία ή δύο φορές το μήνα για τη χάραξη της πολιτικής τους πάνω σε ενιαία βάση αφού η εισηγήτρια ήταν μέλος αυτής της συνάντησης και γραμματέας αυτής της επιτροπής. Παράδειγμα εκ των όσων θυμάμαι είναι η εισήγηση από τον εκπρόσωπο κλωστοϋφαντουργίας Καρέλλα για τη δημιουργία καταναλωτικού συνεταιρισμού με μειωμένες τιμές κάτι αντίστοιχο με συνεταιρισμούς σωμάτων ασφαλείας κ.λπ. Αυτό στόχευε σε χαμηλό κόστος διαβίωσης με πιθανότητα να αποτρέψουν κάθε μελλοντική διεκδίκηση αυξήσεων.

Η τήρηση των συλλογικών αποφάσεων των εκπροσώπων των επιχειρήσεων τηρείτο με αυστηρότητα αφού μετά το τέλος των συνεδριάσεων και με την πάροδο δύο ή τριών ημερών μοιράζονταν αντίγραφα για τις αποφάσεις που είχαν ληφθεί και που έπρεπε να εισαχθούν για εφαρμογή στις επιχειρήσεις.

Επομένως η πόλη με τους νεοεισερχόμενους πολιτισμούς έπρεπε να κινείται κάτω από τον υμένα μιας πολιτικής που εξυπηρετούσε το κυρίαρχο κέρδος αφού οι συγκρούσεις ανάγκασαν κυρίως κάποια συνδικαλιστικά στελέχη ή να προσαρμοσθούν στην κυρίαρχη πολιτική ή να αποχωρήσουν από την πόλη.

Η διαπάλη εργαζομένων και εταιρειών συνεχίστηκε για αρκετά χρόνια. Πολλές φορές όμως ήταν απαραίτητη και η επέμβαση του κράτους ώστε να αναγκάσουν τους νεοεισερχόμενους αγρότες να προσαρμοσθούν στην κυρίαρχη πολιτική. Πολλά μικρά παιδιά, όπως εμείς εκείνες τις εποχές κυρίως της εναντίωσης, με τις

βιομηχανίες βλέπαμε στην αρχή κάποιους να αγωνίζονται και το θεωρούσαμε ίσως όχι τόσο πολύ σοβαρό αφού δεν μας επέτρεπαν οι γονείς μας να συμμετέχουμε σε αυτές τις διαδικασίες. Όταν όμως συνειδητοποιήσαμε ότι υπάρχει μια δυναμική που σε δυναμώνει και σε εξουσιάζει θελήσαμε να ενταχούμε σε πολιτικούς φορείς έχοντας κατά νου ότι αυτό που βλέπαμε σαν παιχνίδι πιάνοντας από το χέρι κάποιους συνδικαλιστές ήταν η ίδια η πορεία μας που θα μας ωθούσε ή να φύγουμε από την πόλη που μας γέννησε ή θα κάτσουμε αφού δεν χρειαζόταν να περιμένεις από άλλους αλλά πολέμα και όπου σε βγάλει.

Η προσέλευση γυναικείου δυναμικού ενταγμένου πλέον σε σωματεία αλλά και σε οργανώσεις αρχίζει να δίνει άλλη ώθηση στην πόλη αφού οι περισσότερες όχι μόνον ακολουθούν τους άνδρες τους αλλά εντάσσονται όπως προείπαμε και στο εργατικό δυναμικό αφού πλέον η πόλη έχει ανάγκη από αυτές (κλωστοϋφαντουργία κ.λπ.).

Η πρώτη οργανωμένη γυναικεία είσοδος στην πόλη γίνεται με την ίδρυση των κλωστηρίων Λαυρίου Α.Ε. το 1930 και μετά. Σύμφωνα με μαρτυρίες παιδιών από εργαζόμενες στην περιοχή έγινε από την κλωστοϋφαντουργία Μουταλάσκη της Ν. Ιωνίας. Το Λαύριο θεωρήθηκε τόπος προσέλευσης κυρίως γυναικών αφού η αναζήτηση φθηνού και ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού ήταν απαραίτητη για τις βιομηχανίες. Ο προσανατολισμός του προσωπικού ήταν σε εργασίες χαμηλής ειδίκευσης και ως εκ τούτου χαμηλού κόστους.

Ο γυναικείος πληθυσμός από εκεί που προέρχονταν δεν είχε τη δυνατότητα να εργασθεί αφού κυριαρχούσε η παραδοσιακή νοοτροπία της γυναίκας που έμενε στο σπίτι. Άρα από το 1937 έως το 1939 το 65% των εργαζομένων ήταν γυναίκες σύμφωνα με στοιχεία του εργατικού κέντρου Λαυρίου. Ο πρώτος πυρήνας διάρρηξης και αποχώρησης του ανδρικού πληθυσμού συνοδεύτηκε και με πολεμικά γεγονότα οπότε μετά το 1950 συναντάμε πάλι ομάδες νεοεισερχόμενων πληθυσμών. Η βιομηχανία της ΑΚΕΛ συνεχίζει να λειτουργεί και απασχολεί ομάδες πληθυσμού αλλά πλέον για την προσέλκυση και οργάνωση νέων ομάδων χρειάζεται η συμπαράσταση και άλλων φορέων όπως του Δήμου Λαυρεωτικής, του εργατικού κέντρου και του εμπορικού συλλόγου. Βέβαια σπουδαίος πόλος αξιοποίησης αποτέλεσε και το λιμάνι αφού ήταν το μέσον διακίνησης αγαθών και διευκόλυνσης της μετακίνησης των εργαζομένων κυρίως ήταν στοιχείο σύνδεσης με τις οικογένειες των εργαζομένων (Εύβοια, Μάνη κ.λπ.). Η αξιοποίηση τέτοιων πόλων δίνει πλέον και τη δυνατότητα ανάπτυξης και άλλων επαγγελμάτων και άλλων ειδικοτήτων.

Οφείλουμε όμως να τονίσουμε ότι η προσέλευση ή αποχώρηση πληθυσμών στην περιοχή της Λαυρεωτικής σχετίζεται κυρίως και με πολιτικές εξελίξεις αφού η δεύτερη πλέον γενιά εισερχομένων ριζοσπαστικοποιείται και η αστική τάξη της περιοχής γίνεται πιο συντηρητική οπότε η μετακίνηση προς και από το Λαύριο πληθυσμών εντείνεται. Σπουδαίο στοιχείο ενδεικτικό έχομε σε σχέση με τον πληθυσμό που στην

αρχή του 20ού αιώνα εμφανίζεται να είναι 25000 χιλ. κάτοικοι ενώ γύρω στο 1935 εμφανίζονται εγγεγραμμένοι 5000. Άρα η λύση για την προσέλκυση πληθυσμών αποτέλεσε η προσέλκυση επενδύσεων, τα νομοθετικά διατάγματα [8-12-1935], οι μειώσεις φόρων προς τις βιομηχανίες, η έκπτωση της αξίας του ηλεκτρικού ρεύματος προς τις βιομηχανίες, πρώτες ύλες που έφθαναν στην πόλη από κοντινούς προορισμούς, κ.λπ.

Η εισδοχή των προσφύγων δεν ολοκληρώθηκε το 1947 όταν αυτή η πόλη δέχτηκε υποχρεωτικά πολιτικούς πρόσφυγες από την Αλβανία, Γιουγκοσλαβία και Βουλγαρία αλλά συνεχίστηκε. Τη συγκεκριμένη χρονιά έγινε επίταξη ακινήτων, στάβλων, αποθηκών αλλά και του Δημοτικού σχολείου στην πλατεία βασιλέως Γεωργίου έγινε σε συνεννόηση με τον δήμαρχο της Λαυρεωτικής και τον υποδιοικητή της χωροφυλακής.

Ομάδα του υπουργείου δημόσιας τάξης παρατηρεί ότι υπήρχε και άλλο ακίνητο που είχε μισθωθεί από το ΠΙΚΠΑ και ονομαζόταν νοσοκομείο.

Έτσι ξεκίνησαν οι επισκευές των κτιρίων που ήταν κυρίως ιδιοκτησίας της Εθνικής Τράπεζας και ξεκίνησε ο ελαιοχρωματισμός, η παροχή πόσιμου ύδατος, η κατασκευή μαγειρείου στο ακίνητο του πλυντηρίου του νοσοκομείου και γενικά κάθε επισκευή ακινήτων. Οι επισκευές των κτιρίων ήταν επείγουσες διότι στις 7/5/1947 ημέρα Πέμπτη φθάνουν στο Λαύριο οι πολιτικοί πρόσφυγες. Αυτό επιβεβαιώνεται και από σημείωμα του αρχιφύλακα της ΑΚΕΛ στις 4/5/1947 που αναφέρει ότι σήμερα εις τας 7:30 ήλθε από την Αθήνα ένας μοίραρχος και 2 νοσοκόμοι και δώσανε εντολές εις τον Δήμαρχον Λαυρίου για να καθαρίσουν το σχολείον και το νοσοκομείον για να στεγάσουν μέσα Βουλγαροφώνους, Σέρβους και Αλβανούς τους οποίους διώχνουν από τα χωριά τους και τους φέρνουν με ένα βαπόρι

Υπολογίζεται ότι η εργασία της επισκευής που αναλαμβάνει ο μηχανικός Σωκράτης Σακελλαρίου θα κοστίζει περίπου 3 εκατ. δρχ.

Η πρώτη ομάδα πολιτικών προσφύγων που φθάνει στο Λαύριο είναι από 160-200 άτομα και πρόκειται να μείνουν για περίπου 6 μήνες πιθανόν όμως οι αφιχθέντες να είναι και 600. Επιτάσσονται παρά τις αντιρρήσεις δημάρχου και χωροφυλακής το Β' Δημοτικό σχολείο, οι στάβλοι, οι αποθήκες και έρχονται σε επικοινωνία με τον κ. Λουκάκο διευθυντή του Ερυθρού σταυρού Λαυρεωτικής για τη διατροφή, στέγαση και υγειονομική περίθαλψη των προσφύγων. Οι αντιπαραθέσεις ανάμεσα σε άτομα της ΑΚΕΛ που ανήκαν τα κτίρια και κατόπιν στην Εθνική Τράπεζα και στο υπουργείο κοινωνικής πρόνοιας έρχονται στην επιφάνεια και μετά τη διοχέτευση ακαθάρτων υδάτων που απαιτούσαν επισκευές για τη φιλοξενία αυτών των ατόμων.

Οι συγκεκριμένοι άνθρωποι μετά τις αντιπαραθέσεις τους συνέβαλλαν στην ανόρθωση και της περιουσίας της τράπεζας αλλά και της ΑΚΕΛ αλλά και της πόλης γενικότερα αφού όσοι δεν χωρούσαν στα συγκεκριμένα κτίρια νοίκιαζαν κατοικίες και εκτός των χώρων φιλοξενίας άρα κανένα ακίνητο δεν παρέμενε χωρίς

αξιοποίηση. Εργάζονταν σε βοηθητικές εργασίες σε σπίτια λαυριωτών πριν την αναχώρησή τους για άλλες Ευρωπαϊκές χώρες αλλά και για Καναδά και Η.Π.Α.

Για να κατανοήσει κανείς ακόμη και σήμερα τον διαπολιτισμικό χαρακτήρα αυτής της πόλης αρκεί να αναφέρουμε ότι σε αυτή την πόλη ζουν και εργάζονται άτομα που έχουν προέρθει είτε από την Ισπανία, πρώτοι Ισπανοί τεχνίτες προκειμένου να εκπαιδεύσουν του ντόπιους εργάτες και τεχνίτες στα μεταλλεία εξ ου και η πρώτη συνοικία που ονομάστηκε Σπανιόλικά, πίσω από το κέντρο υγείας του Λαυρίου, είτε προερχόμενοι από τη Μάνη, Μανιάτικα περιοχή Νεάπολης, είτε από την Κρήτη (Κρητικός σύλλογος), είτε από τον Πόντο (συνοικία πονιακά - σύλλογος Μιθριδάτης) πίσω από την πλατεία του Λαυρίου, είτε από τη Σαντορίνη (περιοχή Σαντορινεία, κοντά στον Κυπριανό), είτε από τη Μακεδονία (διασπαρμένοι σε όλη την περιοχή), σύλλογος Μικρασιατών προσφύγων (περιοχή συνοικισμός), είτε από τη Θεσσαλία (Θεσσαλικός σύλλογος), είτε από την περιοχή της Πελοποννήσου (Πελοποννησιακός σύλλογος - Θ. Κολοκοτρώνης), είτε από τη Μακεδονία (Μακεδονικός σύλλογος). Ο σύλλογος Κρητών ονομάζεται «Μεγαλόνησος», ο σύλλογος των Σαντορινιών «Η Αγία Ειρήνη». Μόνον ο σύλλογος κρητών μετά από 34 χρόνια λειτουργίας αριθμεί στο χορευτικό του 100 μέλη. Το σύνολο των εγγεγραμμένων μελών είναι 300. Εκείνο που ωφέλησε το σύλλογο ήταν το σχέδιο Καλλικράτης διότι εγγράφηκαν και άτομα που προέρχονταν από την Κρήτη όμως κατοικούσαν σε οικισμούς παραθεριστικούς που αργότερα έγιναν μόνιμες κατοικίες. Επίσης όπως μου έλεγε ο εκπρόσωπος του συλλόγου των Κρητών στο τμήμα Λύρας ασχολούνται 12 άτομα και στο Καλλιτεχνικό τμήμα 20. Το πρώτο καταστατικό του συλλόγου το συναντάμε το 1983 αλλά οι πληροφορίες λένε ότι προϋπήρχε σύλλογος και πριν τη χούντα, δηλαδή το 1967. Κάποιοι μεγαλύτεροι σε ηλικία λένε ότι σταμάτησε τη λειτουργία του κατά τη διάρκεια της χούντας και επανιδρύθηκε το 1983 οπότε έγινε και η πρώτη σοβαρή μάζωξη που αποτελείτο από περίπου 30 άτομα που αποτελούσαν και τον βασικό και μετέπειτα πυρήνα του συλλόγου. Οι πρώτοι ιδρυτές, κυρίως του συλλόγου, έχουν έρθει στο Λαύριο λόγω εργασίας, οι περισσότεροι είναι αστυνομικοί αλλά και άλλων επαγγελμάτων που ήρθαν από τοποθετήσεις και μεταθέσεις από περιοχή σε περιοχή. Όμως η πρώτη πιο σοβαρή είσοδος γίνεται με την ίδρυση της κλωστοϋφαντουργίας του Καρέλλα οπότε και έρχονται να εργασθούν ακουμπώντας σαν αρχή σε πατριώτες Κρητικούς συγγενείς κ.λπ.

Επίσης δραστηριοποιείται και ο σύλλογος Ηπειρωτών ο Πύρρος που αριθμεί σήμερα περίπου 350 οικογένειες στην περιοχή της Λαυρεωτικής. Δραστηριοποιείται και ο σύλλογος Μικρασιατών με εκδηλώσεις, παρουσιάσεις βιβλίων αλλά και άλλες εκδηλώσεις όπως του κλήδονα, η ημέρα δηλαδή του Αγίου Ιωάννη. Οι πρώτοι Μικρασιάτες πρόσφυγες όπως μου ανέφερε ο πρόεδρος των Μικρασιατών και όπως γράφεται σε μελέτη του καθηγητή Χάρη Μπαμπούνη εμφανίζονται μεταξύ του 1922-1924 και η εισροή αυτή συνεχίζεται μέχρι το 1930 από σαρανταέξι μικρασιατικούς

οικισμούς. Το 1922 συρρέουν Πόντιοι, Αφησσιανοί, Κουταλιανοί εκδιωγμένοι από την Ανατολική Θράκη, Σμύρνη και τα περίχωρα, την Ιωνική και την Αιολική γη. Οι Κουταλιανοί φθάνουν στο Λαύριο το 1930 από τη Λήμνο και οι Αφησσιανοί φθάνουν στις 26 Οκτωβρίου του 1922 με το «Κωνσταντινούπολη» μετά από ταξίδι οκτώ ημερών. Το 1922 καταφθάνουν στο Λαύριο και οι Πόντιοι μέσα από την Κωνσταντινούπολη οι περισσότεροι. Οι πολύχρονες κακουχίες τους, η εκρίζωση από τις εστίες τους, η εξαθλίωσή τους, η παντελής έλλειψη υγειονομικής προστασίας και το στείβαγμα σε χώρους ακάθαρτους τους προκάλεσαν έξαρση των μεταδοτικών ασθενειών. Ο εξανθηματικός τύφος και η ευλογιά τους αποδεκατίζουν. Τους απομονώνουν σε καραντίνα στη Μακρόνησο. Του Λαυρίου οι Πόντιοι καταυλίζονται στην περιοχή του ακρωτηρίου και όρμου του Αγκάλιστρου. Η πρώτη επαφή με την πατρίδα τραυματική αλλά και η γραφειοκρατία επίσης τραυματική. Τον Απρίλιο του 1923 καταμετρώνται στη Λαυρεωτική 1493 γυναίκες και 1333 άνδρες και στην Καμάριζα 274 άτομα (140 γυναίκες και 134 άνδρες). Το 1924 καταφθάνουν οι Αρετσιανοί στο Λαύριο μετά από 25 ημέρες ταλαιπωρία με το πλοίο Καβάλα και τους απομόνωνσαν στο λοιμοκαθαρητήριο του Αϊ Γιώργη στο Κερατσίνι. Οι πρόσφυγες φθάνουν στο Λαύριο στις 30-11-1924 όταν χτυπούσαν οι καμπάνες του αγίου Ανδρέα όπου αργότερα θα εγκαθίσταντο στη συγκεκριμένη συνοικία. Εγκαθίσταντο στην αρχή σε σκηνές, σε επιπαγμένα σπίτια στο Νυχτοχώρι, σε οικήματα της Ελληνικής εταιρείας, στα Σπανιόλικα, παλιά συνοικία των εργατών από την Ασιούρια της Ισπανίας που είχε φέρει ο Σερπίερι για να φτιάξουν τους φούρνους.

Πολλοί άνδρες πρόσφυγες εργάστηκαν στη Γαλλική εταιρεία μεταλλείων Λαυρίου αλλά και στην Ελληνική εταιρεία μεταλλείων Λαυρίου με 35 δρχ. μεροκάματο και οι γυναίκες επίσης με 18-20 δρχ. μεροκάματο στις μπούκες ή στη διαλογή. Και τα παιδιά εύρισκαν δουλειά στα καμίνια των τούβλων με 12 δρχ. την ημέρα και τα κορίτσια με 5-6 δρχ. Ο συνοικισμός του Αγίου Ανδρέα για τους πρόσφυγες τους Μικρασιάτες οικοδομείται από το 1927-1928 και εκτείνεται καταρχήν σε εξήντα τέσσερα οικοδομικά τετράγωνα. Δινόταν από το υπουργείο σε κάθε οικογένεια 20-30 τετραγωνικά μέχρι και πενταμελή. Περισσότερα τετραγωνικά δίνονταν σε μεγαλύτερες οικογένειες. Τα υλικά προέρχονταν από τη Γερμανία και ήταν υλικά προκατασκευασμένων οικιών και ήταν το ξύλο και ο αμίαντος. Η οροφή των σπιτιών ήταν από πισσόχαρτο και τσίγκο καταρχάς αλλά μετά οι οροφές αντικαταστάθηκαν από κεραμίδια μετά από διαμαρτυρία των κατοίκων προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο αφού πλέον οι πρόσφυγες στη Λαυρεωτική ανέρχονται σε 1364 άτομα (638 άνδρες και 726 γυναίκες). Κάθε τρεις ή τέσσερις κατοικίες αποτελούσαν και ένα οικοδομικό τετράγωνο. Ανάμεσά τους υπήρχε και ένας μικρός διάδρομος ώστε να διευκολύνεται η διάβαση μεταξύ των κατοικιών. Η προσέλευση όμως των προσφύγων από την Τουρκία δεν σταματάει εδώ. Συνεχίστηκε μέχρι το 1955 και λίγο μετά αφού όπως λέγεται μπήκαν Τούρκοι στην Κωνσταντινούπολη και κατέστρεψαν τα μαγαζιά και

τις επιχειρήσεις των Ελλήνων οπότε όλοι αυτοί κατέφευγαν σε συγγενείς και σε περιοχές που προϋπήρχαν Έλληνες. Διακρίθηκαν στο εμπόριο κυρίως αλλά και σε οικογενειακές επιχειρήσεις. Σήμερα η ένωση Μικρασιατών απαριθμεί γύρω στα 350 μέλη. Ενεργά και δραστήρια είναι περίπου 170.

Από την εποχή των βομβαρδισμών της Σερβίας υπάρχει και σύλλογος φιλοσερβικής φιλίας αφού την εποχή ακριβώς μετά τους βομβαρδισμούς μεταφέρονταν και είδη πρώτης ανάγκης στη γείτονα χώρα με φορτηγά διακινδυνεύοντας και τη ζωή τους πολλές φορές οι κάτοικοι του Λαυρίου. Όλοι αυτοί οι σύλλογοι διοργανώνουν κατά καιρούς εκδηλώσεις, (χορούς, συνεσιώσεις κ.λπ.), θεατρικές παραστάσεις και διατηρούν το σύνδεσμο που οφείλει να υπάρχει ανάμεσα σε αυτές τις ομάδες πληθυσμού. Όλες αυτές οι ομάδες δημιουργούν έναν ιδιαίτερο πολιτισμό επικοινωνίας σε αυτή την πόλη που ακόμα και σήμερα θεωρείται διαπολιτισμική αφού μέσα από τον πολιτισμό κάθε ομάδας μαθαίνεις διαφορετικά πράγματα, είναι όπως θα λέγαμε πολιτισμός επικοινωνίας. Θυμάμαι χαρακτηριστικά σαν μικρά παιδιά περιμέναμε το Πάσχα για να δούμε να περνάει ο επιτάφιος και εμείς να βοηθάμε να ανάψουμε τα ντενεκάκια που κρέμονταν στις δύο πλευρές του δρόμου από τον οποίο περνούσε ο επιτάφιος αλλά και τη χαρά μας. Επίσης περιμέναμε στην πόρτα την πρωτοχρονιά να ακούσουμε τα κάλαντα από τη τσαμπούνα του Μάρκελλου όπως τον λέγαμε.

Όσον αφορά τους πρόσφυγες της Λαυρεωτικής οι πρώτοι πρόσφυγες που ήταν Έλληνες κατοικούντες στη Μικρά Ασία, φθάνουν το 1922 όπου και προσάραξε το καράβι με πάνω από 1000 πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία. Οι επόμενοι πρόσφυγες φθάνουν στη Λαυρεωτική το 1938 και οι ακριβώς επόμενοι το 1965 προερχόμενοι από τη Ρωσία. Ο τόπος εκκίνησης των προσφύγων είναι ο πόντος από όπου έφυγαν προς τη Ρωσία διωγμένοι από τους Νεότουρκους. Στην Τουρκία ήταν Οθωμανοί πολίτες. Χαρακτηριστικός είναι ο μονόλογος μιας μικρής περίπου δέκα ετών που αναφέρει *«ονομάζομαι τάδε ...ο παππούς μου και η γιαγιά μου είπαν ότι ήρθαν από την πρώην σοβιετική ένωση, για να μου το πουν έτσι θα είναι. Μου είπαν οι γονείς μου ότι γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στο Λαύριο ένα τόπο που μας αγάπησε και τον αγαπήσαμε, για να μου το πουν έτσι θα είναι και εγώ είμαι τυχερή που επίσης γεννήθηκα και μεγάλωσα στο Λαύριο»*. Συζητώντας με μια κοπελιά περίπου δεκαοκτώ ετών μου ανέφερε ότι *«οι γονείς της ήρθαν από την πρώην σοβιετική ένωση, ο παππούς όμως και η γιαγιά κατάγονταν από τον Πόντο όπου είχαν γεννηθεί και στη συνέχεια πήγαν στην πρώην σοβιετική ένωση και κατόπιν στο Λαύριο. Η πόλη αυτή τους καλοδέχτηκε σε σχέση με άλλες περιοχές όπου δεν ήταν καλοδεχούμενοι. Σύμφωνα με πληροφορίες που είχαν από συγγενείς τους ήταν η πόλη που είχε ηλεκτρικό ρεύμα από το τέλος του 19ου αιώνα και τρένο για να πηγαίνει στην Αθήνα σε τρεις ώρες και δουλειά για όλους όσους προσέρχονταν λόγω των εταιρειών»*. Η συνομιλία μου με κυρία τρίτης ηλικίας, πρόσφυγας η ίδια από την πρώην σοβιετική ένωση που ήρθε στο Λαύριο το 1965 μου έκανε εντύπωση

λέγοντας ότι: «έπρεπε να μεγαλώσουμε τα εγγόνια μας για να μπορούν τα παιδιά μας να εργάζονται σκληρά από το πρωί μέχρι το βράδυ άντρες και γυναίκες, πολλή σκληρή δουλειά. Οι γονείς μου από τον Πόντο βρέθηκαν στην πρώην Σοβιετική ένωση και από εκεί στο Λαύριο. Μας έδωσαν σπίτια στα πρώην Ρουμάνικα και μέναμε σε μια ολόκληρη συνοικία επισκευάζοντας πολλές φορές κάποιες ατέλειες αλλά και συγκατοικώντας με παιδιά εγγόνια και δισέγγονα. Όλο το βάρος έπεφτε σε εμάς τους παππούδες και τελικά επαληθεύτηκε η παροιμία “όποιος δεν έχει παππού και γιαγιά να αγοράσει” όπως λένε οι παλιοί». Καταλήγοντας όλη η αφήγηση από τους συνομιλητές μου ήταν «σας ευχαριστώ για την αγάπη που μας δείξατε».

Οι περισσότεροι Θεσσαλοί ήρθαν όπως μου ανέφερε μια κυρία το 1963 αλλά και μετά. «Εμείς ήμασταν μικρές περίπου 13 ετών η μία και λίγο μεγαλύτερη η άλλη. Δούλευαν οι γονείς μου σκληρά στα κλωστοϋφαντουργεία. Προσπαθούσαμε να δουλέψουμε και εμείς αλλά είμαστε μικρές. Πολλές φορές λέγαμε ότι είμαστε λίγο μεγαλύτερες για να πιάσουμε δουλειά, όμως όταν το ανακάλυπταν μιας διώχνανε. Το 14 το έκανα κάποια φορά 18 αλλά δεν μπορούσα να το αποδείξω. Δούλευα στις μπομπίνες του Καρέλλα αλλά η δουλειά ήταν πολλή σκληρή. Πολλές φορές δουλεύαμε από το πρωί στις 6 έως στις 10 το βράδυ διότι οι γονείς μου δεν τα έβγαζαν πέρα. Είχαν πολλές υποχρεώσεις. Χάσαμε την αδελφή μου όπως μου αφηγείτο και αναγκασθήκαμε να φύγουμε από το Λαύριο το 1967 πάλι πίσω προς την Καρδίτσα αλλά επανήλθαμε διότι εκεί δεν υπήρχε μεροκάματο. Στο εργοστάσιο που δουλεύαμε υπήρχαν και καλοί προϊστάμενοι δεν ήταν όμως όλοι. Πολλές φορές σαν κοπελίτσες μας πείραζαν αλλά αντιδρούσαμε άσχημα με όλες τις συνέπειες που είχε αυτό. Η ζωή μας έφτιαξε μετά που κάναμε οικογένεια. Μας δώσανε και κάποια σπίτια είτε στις πολυκατοικίες του Καρέλλα όπως τις λένε μέχρι τώρα είτε νοίκιαζαν για να δείχνουν και το φιλεύσπλαχνο πρόσωπό τους οι εταιρείες προς τους εργαζόμενους».

Σήμερα οι Θεσσαλοί οι εγγεγραμμένοι στο σύλλογο είναι περίπου 150. Όπως είπαν ήρθαν λόγω της κλωστοϋφαντουργίας σαν ανειδίκευτοι εργάτες και εκπαιδεύτηκαν μέσα στα εργοστάσια. Υπήρχαν και κάποιοι που διορίστηκαν στο Λαύριο αλλά ήταν ελάχιστοι. Διαμένουν στον δήμο Λαυρεωτικής μόνιμα και κάποιοι ελάχιστοι ακόμη στις πολυκατοικίες του Καρέλλα αλλά όπως φαίνεται τα περισσότερα σπίτια είναι κλειστά. Συμμετέχουν σε διάφορες δραστηριότητες όπως χορευτικό, 70 άτομα περίπου, φωτογραφική και θεατρική ομάδα. Συμμετέχουν και σε άλλες δράσεις όπως στο άγνημα των Θεοφανείων, στις παρελάσεις, σε εκδηλώσεις της περιφέρειας αλλά και σε εκδρομές όπου παρουσιάζεται κυρίως το χορευτικό όπως η τελευταία εκδήλωση στην Καλαμπάκα.

Κατατοπιστική ήταν επίσης μία άλλη συνέντευξη που πήρα από συνδικαλίστρια του Δέδε των κλωστηρίων που στηριζόταν στο γυναικείο εργατικό δυναμικό. «Είχαμε έρθει από τη Θεσσαλία προσπαθώντας να βρούμε δουλειά. Το εργασιακό

περιβάλλον του εργοστασίου που δούλευα πριν ήταν πολύ σκληρό. Αποφάσισα να πάω σε άλλη κλωστοϋφαντουργία. Εκεί επειδή στηριζόταν στο εντόπιο εργοστασιακό δυναμικό τα πράγματα ήταν πιο ήρεμα. Από το 1950 και μετά οι εργαζόμενοι προέρχονταν από την πόλη του Λαυρίου. Ήρθαν από την Αθήνα γυναίκες υφάντριες και μας εκπαίδευσαν. Τα πράγματα ήταν λίγο δύσκολα για εμάς διότι η παραδοσιακή νοοτροπία δεν επέτρεπε σε γυναίκες να εργάζονται. Ξεπερνώντας αυτές τις παραδόσεις φύγαμε από το χωριό μας με την ελπίδα για καλλίτερη ζωή. Επιλέγαμε τις βιομηχανίες που το περιβάλλον ήταν λίγο πιο ανθρώπινο».

Κάποιες λίγες γυναίκες δούλευαν στη μεταλλευτική βιομηχανία. Στη βιομηχανία των κλωστηρίων του Δέδε υπήρχαν αρκετές εισαγόμενες γυναίκες από τις γύρω περιοχές όπως από Κερατέα, Μαρκόπουλο, Καλύβια κ.λπ. Οι περισσότερες ήταν ντόπιες. Σε ερώτησή μου πώς αντιμετωπίζονταν οι γυναίκες μου είπε ότι: «Η συγκεκριμένη βιομηχανία μας αντιμετώπιζε πιο χαλαρά, πιο ανθρώπινα, πιθανή ήταν και η παρέμβαση του σωματείου. Έτσι κάναμε παρέμβαση στην αξιοποίηση του εντόπιου εργασιακού δυναμικού αφού εισαγόταν και απασχολείτο ότι δεν υπήρχε στη περιοχή της Λαυρεωτικής. Έτσι από εισαγόμενοι σε αυτή την περιοχή γίναμε αναπόσπαστο κομμάτι της πονέσαμε τον τόπο αφού η πολιτική τους ήταν νηική και ενθαρρυντική σε κάθε εργαζόμενο».

Συγκινητικά ήταν όσα μου ανέφερε η πρόεδρος του συλλόγου των Πελοποννησίων στη Λαυρεωτική: «Χτίσαμε ένα σπίτι λίγο παραξω από το Λαύριο. Μας άρεσε που ερχόμαστε τα σαββατοκύριακα. Όμως σε όσες εκδηλώσεις και αν πηγαίναμε δεν ακούγαμε τον όρο Πελοποννήσιος και μας φάνηκε παράξενο. Σκεφτόμουν μήπως θα έπρεπε να συναντήσω κάποιους ανθρώπους που προέρχονταν από εκεί για να φτιάξουμε μια ομάδα. Αυτό συνέβη γύρω στο 2006. Άρχισα να αναζητώ ανθρώπους που προέρχονταν από αυτές τις περιοχές και το όνειρό μας πήρε σάρκα και οστά γύρω στο 2006 δημιουργώντας ένα καταστατικό γύρω στο Δεκέμβριο του 2006.

Στόχος μας ήταν να μπορέσουμε να δώσουμε στο κόσμο διασκέδαση αλλά και δράση. Αυτό έγινε αφού δημιουργήσαμε βραδινά ιστορίας και ποίηση αφιερωμένα για παράδειγμα στον Καβάφη, στο Ρίτσο και σε άλλους επιφανείς συμπατριώτες μας.

Τα εγγεγραμμένα μέλη είναι περίπου 420 αλλά ενεργά αυτή τη στιγμή είναι περίπου τα μισά είτε λόγω ασθενειών είτε λόγω θανάτων είτε λόγω αποχωρήσεων από την περιοχή. Οι εκδηλώσεις που διοργανώνονται από τον σύλλογο είναι πολλές, χαρακτηριστικά πέρυσι το 2017 έγιναν 18. Έχουμε το χορευτικό που το καλοκαίρι συμμετείχε στη Σύρο στο αντάμωμα των Πελοποννησίων, σε εκδηλώσεις στην Ελευσίνα αφιερωμένες στον Γκάτσο, στον Ρίτσο ακόμη και στο Γαλάτσι. Στόχος μας είναι να παρέχουμε στον κόσμο διασκέδαση αλλά και γνώση. Συνδυάσαμε εικόνα, απαγγελία, αφήγηση και μουσική. Τα ποιήματά μας ήταν διαλεγμένα, συνδυάζαμε απαγγελία μέσα από επιλεγμένες φωνές. Παρουσιάσαμε το “Κυκλάμινο” στον Βλάχου τη σχισμάδα που διήρκεσε 1.30 -2 ώρες όπως και τη

“Σονάτα του σεληνόφωτος” με πολλή μεγάλη επιτυχία. Το θεατρικό μας εργαστήριο ονομάζεται “Νέδα” που είναι το μοναδικό ποτάμι στην Αρκαδία με γυναικείο όνομα. Πήραμε μέρος στο φεστιβάλ ερασιτεχνικών συλλόγων στην Καρδίτσα και βραβευτήκαμε επανειλημμένα. Στις 24/2 παρουσιάσαμε το έργο “Μιας πεντάρας νιάτα” που θεωρήθηκε πολύ επιτυχημένο όταν το ξαναπαρουσιάσαμε μπροστά σε πλήθος κόσμου. Συμμετέχουμε επίσης και στις γιορταστικές εκδηλώσεις του Αγίου Ανδρέα. Οι άνθρωποι που ήρθαν από την Πελοπόννησο εμφανίζονται στη Λαυρεωτική μετά από την οργάνωση της περιοχής δηλαδή μετά το 1865 μαζί με άλλες εθνότητες δηλαδή με άτομα από την Αίγυπτο, την Ιταλία, τη Γαλλία, Πελλοποννήσιοι, Μανιάτες, από τα Βάτικα κ.λπ.».

Μνημονεύεται μάλιστα κάποιος Σαραντίδης Κων/νος ο οποίος ανακάλυψε το τρεχούμενο νερό που ήταν στη θέση Νεράκι όπως το ξέρουμε σήμερα. Λένε μάλιστα ότι το ανέβασαν από την πλαγιά στη μετέπειτα ονομαζόμενη Νεάπολη περιοχή της Λαυρεωτικής που ονομάστηκε έτσι από τη Νεάπολη Βοιών. Έτσι συναντάμε ονόματα όπως Χαραμής, Τσοχαλής, Βραιμάκης, Σταθάκης, Γαβρίλης, Ψαράκης, Δρίβας, Δράκος, Δερμάτης κ.λπ. Δεν μπόρεσα να τα αναφέρω όλα τα επίθετα αλλά ενδεικτικά. Μνημονεύεται μάλιστα ότι ο Ανδρέας Χαραμής που ήταν εργολάβος μεταλλείων μετέφερε το νερό από το Νεράκι, περιοχή που αναφέραμε μέχρι τη Τζιά με βάρκες. Ωφέλεια μεγάλη από αυτό το νερό είχαν και οι βιοτεχνίες στη Λαυρεωτική όσες συμμετείχαν σε βοηθητικά έργα στην περιοχή. Οι ίδιοι αυτοί σύλλογοι αλλά και όσοι εμπλέκονται στην πόλη κυρίως πολιτισμικά και πολιτιστικά βοηθούν την περιοχή και μέσα από δράσεις αλληλεγγύης όπως χρήματα στη Γαλιλαία, παροχή τροφίμων στο κοινωνικό παντοπωλείο αλλά και συνδρομή στη δράση της εκκλησίας με όποια χρήματα συγκεντρώνονται κάθε φορά μέσα από τις δράσεις των συλλόγων.

Σημαντικά ήταν και όσα μου είπαν από την ένωση Σαντορινιών, Θηραίων δηλαδή που διαμένουν στην περιοχή Σαντορινέικα της Λαυρεωτικής:

«Σαν μικρά παιδιά προσπαθούσαμε να περάσουμε μέσα από τα στενάκια που είχαν μείνει από την πυκνή οικοδόμηση αυτής της συνοικίας. Άλλοτε τα καταφέρναμε και άλλοτε όχι. Μικρά περάσματα για να επικοινωνεί το ένα σπίτι με το άλλο. Σε εμάς τους Σαντορινιούς ανέθεταν τις πιο βαριές δουλειές. Γενικώς είμαστε πολύ υπάκουοι στους προϊσταμένους μας. Προκειμένου να κατασκευάσουμε ένα σπίτι για να στεγασθούμε φτιάχναμε τις στέγες με άμμο και λάσπη. Δεν είμαστε πολύ μορφωμένοι και εμείς και τα παιδιά μας και αυτό είχε ως συνέπεια να απασχολούμαστε σε βαριές δουλειές.

Μέχρι τώρα όμως προσπαθούμε να διατηρήσουμε τη συνοικία των γονιών μας καθαρή και ατόφια όπως τη ζούσαμε όταν είμαστε παιδιά όπως θα φανεί από τις εικόνες προσπαθώντας να τη διατηρήσουμε όσο μπορούμε πιο καθαρή. Ζούμε μέσα από τα έθιμά μας και τις παραδόσεις δημιουργώντας συγχρόνως και πολιτισμό για τους νεότερους. Όμως θυμόμαστε και όσα ευχάριστα περνούσαμε μικροί, κάλαντα,

πανηγύρια γιατί όποιος δεν θυμάται το παρελθόν και την ιστορία του δεν μπορεί να εκτιμήσει το παρόν».

Συμπερασματικά οφείλουμε να επισημάνουμε ότι αυτή η περιοχή για περίπου ενάμιση αιώνα συμβιώνει με όλες τις εθνότητες και τις φυλές ακόμη και σήμερα χωρίς να υπάρχει το παραμικρό πρόβλημα. Υπάρχει στάση αλληλέγγυας οικονομίας και συνεισφοράς από όποιον ζει και εργάζεται σε αυτήν την περιοχή που έχει να παρουσιάσει σπουδαίο έργο συνεισφοράς και αλληλεγγύης σε όποιον προσέρχεται και ζει σε αυτήν. Το Λαύριο είναι παράδειγμα προς μίμηση.

Το προσφυγικό κέντρο σήμερα που αποτελείται από Κούρδους που εκδιώχθηκαν από τον Ερντογάν, παρουσιάζει τελευταία κάποια προβλήματα διότι στέκεται στην ίδια θέση εδώ και πάρα πολλά χρόνια ανήκοντας στην Εθνική Τράπεζα, πιο πριν στην ΑΚΕΛ εταιρεία κεραμευτική και σήμερα ανήκει σύμφωνα με το νέο κτηματολόγιο στον Δήμο Λαυρεωτικής. Τελικά ευχόμαστε μέσα από την κρατική παρέμβαση αυτοί οι άνθρωποι που ζουν χωρίς πλέον την υποστήριξη του Ερυθρού Σταυρού να μπορέσουν να επιβιώσουν. Υπάρχει επίσης ένα hot-spot στο Σούνιο με Σύριους πρόσφυγες στις κατασκηνώσεις του Υπουργείου Γεωργίας λόγω του πολέμου που διεξάγεται στη χώρα τους από τις δυνάμεις που διεκδικούν τα συμφέροντα της Συρίας (πετρέλαιο κ.λπ.).

Τελικά η πόλη της Λαυρεωτικής στέκεται ακόμη όρθια και αλληλέγγυα σε αυτούς τους ανθρώπους βοηθώντας και την πρόοδο των παιδιών τους που υποχρεώθηκαν για λόγους εκπαιδευτικούς και παιδαγωγικούς να φύγουν από τον κλειστό χώρο διδασκαλίας του κέντρου αιτούντων άσυλο και να ενσωματωθούν εδώ και αρκετά χρόνια στο κανονικό σχολείο προκειμένου να υπάρχουν αντίστοιχα αποτελέσματα.

Αποδείχθηκε μετά από μελέτη που έγινε ότι η πρόδοός τους ήταν τρομερά ανοδική.

Ευχόμαστε τελικά όλες οι πόλεις που φιλοξενούν πρόσφυγες και μετανάστες να έχουν την εξέλιξη που έχει η πόλη της Λαυρεωτικής μετά από τόσα χρόνια και την αντιμετώπιση των προσφύγων και μεταναστών. Χρειάζεται να υιοθετηθεί ένα είδος βραβείου ή επαίνου για όλους αυτούς τους ανθρώπους αυτής της πόλης που στέκονται πάντα δίπλα σε διερχόμενους και ταλαιπωρημένους.

Τα πιο συγκινητικά τα άφησα για το τέλος. Σαν μικρά παιδιά ακούγαμε διάφορες ιστορίες από άτομα που ήρθαν στη Λαυρεωτική. Έτσι άκουσα μια κυρία που εργαζόταν σαν οικιακό βοηθός σε ένα σπίτι στο Κυπριανό. Ρωτούσα μόνιμα γιατί αυτή η κυρία φορούσε διαρκώς μαύρα. Μου απαντούσε ότι: *«είναι όπως η ψυχή μου. Από τότε που έφυγα από τη Σμύρνη έχασα τον άνδρα μου δεν τον ξαναείδα, τρέχαμε κορίτσι μου να σωθούμε. Κρατούσα από το ένα χέρι τα πιο μεγάλα παιδιά και μεταξύ τους κρατούσαν τα χεράκια τους και από το άλλο τα λίγα χρυσαφικά που είχα και το μωρό. Αλλόφρονες όπως είμαστε τρέχαμε να μπούμε στα πλοία να σωθούμε διώχνοντας κάθε βάρος που μας εμπόδιζε. Όμως αντί να πετάξω το*

σακούλι με τα χρυσαφικά πέταξα το παιδί στη θάλασσα. Ήταν ότι πιο τραγικό θα μπορούσε να μου συμβεί. Από τότε μαύρισε η ψυχή μου και εύχομαι να πεθάνω νωρίς για να μην το θυμάμαι». Έτσι και έγινε. Πιστεύω ότι αναπαύθηκε η ψυχή της μετά από αυτό που της συνέβη.

Όμως αν ακούσει κάποιος και άλλες αφηγήσεις οικονομικών μεταναστών πράγματι κάτι θα αλλάξει μέσα του. «Έφυγα από την Ινδία», μου είπε κάποιος οικονομικός μετανάστης, «για μια καλλίτερη ζωή. Πέρασα με τα πόδια νύχτα από το Λίβανο και τη Συρία και έφθασα στην Τουρκία. Περπατούσα νύχτα επί ενάμιση μήνα. Έφθασα στην Κωνσταντινούπολη και από εκεί στη Σμύρνη για να περάσω στην Ελλάδα. Στο μικρό καραβάκι που μπήκαμε είμαστε 34 άτομα. Το φουσκωτό που μας έβαλαν λίγο πριν φθάσουμε στη χώρα σας ξεφούσκωσε έντεχνα και βρεθήκαμε στη θάλασσα και βρεθήκαμε σε ένα μικρό νησάκι για να μην ξαναγυρίσουμε πίσω. Δεν ξέραμε που είμαστε. Είμαστε 34 άτομα. Μείναμε εκεί ένα μήνα. Μάλλον είμαστε στη Μυτιλήνη. Μπήκα κατόπιν σε πλοίο για τον Πειραιά. Βρέθηκα να δουλεύω στο Κορωπί σε εργοστάσιο. Ήμουν όμως τυχερός σε σχέση με άλλους πατριώτες μου που γνώρισα τη γυναίκα μου και εγκαταστάθηκα επιτέλους στο Λαύριο και ζω μέχρι τώρα».